

SPRAWOZDANIA NAUKOWE

Sprawozdanie z konferencji międzynarodowej pt. *Wielka Wojna. W stulecie wybuchu*, Łódź 20–22 XI 2014 r.

W dniach 20–22 listopada 2014 r. odbyła się międzynarodowa konferencja naukowa o charakterze interdyscyplinarnym pt. *Wielka Wojna. W stulecie wybuchu*, zorganizowana przez Ośrodek Badań Interdyscyplinarnych nad Wielokulturową i Wielonarodową Łodzią i Regionem Uniwersytetu Łódzkiego (UŁ), Katedrę Literatury i Kultury Niemiec, Austrii i Szwajcarii UŁ i Instytut Historii (IH) UŁ i Archiwum Państwowe w Łodzi (APŁ) wspólnie z Uniwersytetem im. Juliusa Liebiga w Giessen w Niemczech, którą objął honorowym patronatem Jego Magnificencja Rektor UŁ, prof. zw. dr hab. Włodzimierz Nykiel. Konferencja nawiązywała do symbolicznej, setnej rocznicy wybuchu I wojny światowej - jednego z największych konfliktów w dziejach całej ludzkości.

Tematyka konferencji obejmowała szeroki zakres zagadnień życia politycznego, społecznego i ekonomicznego państw i narodów biorących bezpośredni bądź pośredni udział w tymże konflikcie, zarówno w perspektywie mikro-, jak i makro-historycznej. Patronami medialnymi konferencji były największe media prasowe i radiowo-telewizyjne z Łodzi i całej Polski: Telewizja Polska Łódź, Telewizja Polska Historia, Telewizja Toya, Radio Łódź, jak również „Tygodnik Solidarność” i „Dziennik Łódzki”. Wśród sponsorów, dzięki którym organizacja konferencji stała na najwyższym poziomie, wymienić należy: Fundację Współpracy Polsko-Niemieckiej, Austriackie Forum Kultury, Archiwum Państwowe w Łodzi i Urząd Miasta Łodzi. Konferencja cieszyła się dużym zainteresowaniem wśród pracowników naukowych, doktorantów i studentów Uniwersytetu Łódzkiego, a także ośrodków akademickich z innych części Polski i z krajów Europy Środkowo-Wschodniej, zaś wśród prelegentów byli przedstawiciele wielu dyscyplin z zakresu nauk humanistycznych (historia, socjologia, etnologia) jak również literaturoznawcy i kulturoznawcy, pochodzący m.in. z Polski, Niemiec i Austrii.

Uroczyste otwarcie konferencji odbyło się w czwartek 20 listopada 2014 roku w gmachu Wydziału Filozoficzno-Historycznego (WF-H) UŁ. Inaugurując ją posiedzenie wypełniły wystąpienia: prof. prof. Przemysław Waingertnera z Katedry Historii Polski Najnowszej (kierującego przygotowaniem do konferencji), Macieja Kokoszko (prodziekana WF-H), Jarosława Kity (zastępcy dyrektora IH UŁ), Joanny Jabłkowskiej (kierownika Katedry Literatury i Kultury Niemiec, Austrii i Szwajcarii

UŁ) oraz Grażyny Ewy Karpińskiej (kierownika Ośrodka Badań Interdyscyplinarnych nad Wielokulturową i Wielonarodową Łodzią i Regionem UŁ).

Po zakończeniu obrad otwarto w budynku Wydziału Filologicznego UŁ wystawę fotografii ukazujących życie codzienne i frontowe w czasie I wojny światowej ze zbiorów Archiwum Państwowego w Łodzi i innych archiwów krajowych, pt. *Wielka Wojna*. Następnie w godzinach popołudniowych w Centrum Szkoleniowo-Konferencyjnym UŁ przy ul. Rogowskiej 26 rozpoczęły się obrady merytoryczne.

W celu ich dostosowania do potrzeb prelegentów i dyskutantów oraz zróżnicowanych tematów wystąpień został wprowadzony podział konferencji na sekcje tematyczno-językowe (w języku polskim i niemieckim – z możliwością przedstawiania referatów także w języku angielskim), obejmujący następujące aspekty: polityka międzynarodowa, polskie aspiracje niepodległościowe, życie codzienne, problemy narodowościowe, źródła do Wielkiej Wojny.

Bardzo dużym zainteresowaniem w pierwszym dniu konferencji cieszył się panel pt. *Sprawy międzynarodowe w obliczu I wojny światowej*, na którym wysłuchano wystąpień m.in. dra Piotra Uwijały z Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach nt. *Plany i próby utrwalenia dominacji niemieckiej na obszarze Europy środkowej i wschodniej w końcowym okresie I wojny światowej*, mówiący o wariantach realizacji koncepcji *Mittleeurop*y przez elity polityczno-wojskowe kajzerowskich Niemiec, czy też wygłoszony przez prof. Hassana Ali Jamsheera z UŁ o postawach i zbiorowej pamięci o I wojnie światowej świata muzułmańskiego Bliskiego Wschodu, pt. *The Middle East and the Centenary of Word War I*. Referaty w panelu zaprezentowali również: prof. Radosław Bania z UŁ (*Wielka Brytania a Kuwejt w okresie I wojny światowej*), mgr Jan Pajor z UŁ (*Waszyngton wobec wybuchu I wojny światowej na Dalekim Wschodzie i zajęcia Jiaozhou przez Japonię*), dr Kamila Pawełczyk-Dura z Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie (*Rosyjskie duchowieństwo wojskowe i morskie w okresie I wojny światowej*), prof. Edward Wiśniewski z Uniwersytetu Łódzkiego (*Społeczeństwo rosyjskie wobec wybuchu I wojny światowej*) i lic. Maciej Mańkowski z UŁ (*Polska dyplomacja i opinia publiczna wobec postanowień Traktatu z Trianon z 4 czerwca 1920 roku*).

Sekcja druga, niemieckojęzyczna, pt. *Krieg aus der historischen und kulturwissenschaftlichen perspektive* (*Wojna z perspektywy historycznej i kulturoznawczej*) zgromadziła również liczne grono znawców zagadnienia. Wśród zaprezentowanych referatów należy wyróżnić prekursorski pod wieloma względami tekst Ioneli Zaharii nt. *Analysis of the Christian Religious Experiences within Austro-Hungarian Army During Word War One*, mówiący o przeżyciach religijnych chrześcijan różnych wyznań, służących w armii państwa Habsburgów w czasie I wojny światowej. Ponadto w panelu wystąpili: Joachim Kropka (referat pt. *Von der Utopie zur Realitat. H. G. Wells und die britische Luftkriegsstrategie Genge Deutschland im I. Weiltkrieg*), Alexander Will (*Konstantinopel – Paris – Lemberg: Die Hautung des osterreichisch-ungarischen Feldmarschalleutnants Josef Pomiankowski zum*

polnischen General der Republik. Oder: Wie der Weltkrieg einen Habsburger zum Polen machte), Mathias Voigtmann (*Die Freikorps als Schule der Gewalt – Die Baltikumer als spezielle Gewaltgemeinschaft unter besonderer Berücksichtigung der Biographie Ernst von Salomons*), Armin Eidherr (*Der Einfluss des Ersten Weltkriegs auf die Herausbildung eines spezifischen jiddischen Modernismus am Beispiel von Abraham Mosche Fuchs und Uri Zvi Grinberg*) i Armina Brait (*Weltkriegsmuseen an der Isonzofront*).

Ostatnia z czwartkowych sekcji, poświęcona sprawie polskiej w czasie Wielkiej Wojny, skupiła przede wszystkim badaczy krajowych. W jej trakcie dr hab. Grzegorz Zackiewicz z Uniwersytetu w Białymstoku (UwB) przedstawił charakter i dojrzałość szeroko rozumianej polskiej myśli politycznej w latach 1914–1918, natomiast prof. Jolanta Daszyńska z UŁ, omówiła przebieg i znaczenie tzw. Operacji Łódzkiej dla dalszych działań na froncie wschodnim. Głos zabierali również: prof. Arkadiusz Adamczyk z Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach – UJK (referat pt. *Geniusz Komendanta. I wojna światowa w argumentacji politycznej adherentów J. Piłsudskiego po 1939 r.*), prof. Przemysław Waingertner z UŁ („*Zet*” w latach Wielkiej Wojny – *idee, struktury, ludzie, działalność*), dr Renata Król-Mazur z Uniwersytetu Jagiellońskiego – UJ (*Było błędem nie uwzględniać psychologii serca młodzieńczego wojownika... Arcybiskupa Józefa Teofila Teodorowicza krytyka Legionów i NKN*), dr Aleksy Piasta z Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim – APPT (*Zarys działalności Komitetu Narodowego Ziemi Piotrkowskiej 1915–1917*) oraz dr Maciej Hubka z APPT (*Pierwszowojenne losy piotrkowskich komunistów*). Inauguracyjny dzień konferencji zakończył się uroczystym bankietem wieczornym, podczas którego prelegenci i dyskutanci mieli możliwość wymiany poglądów i spostrzeżeń, dotyczących różnorodnych aspektów tematyki konferencji.

Drugi dzień konferencji poświęcony był omówieniu zagadnień dotyczących kwestii tożsamości w czasie I wojny światowej, problematyce narodowościowej na ziemiach polskich w tym okresie, kwestiom społecznym i ekonomicznym, źródłom archiwalnym z lat pierwszego światowego konfliktu, dziejom Łodzi w czasie jego trwania oraz różnorodnym aspektom życia codziennego podczas wojny.

Przedpołudniowe obrady skupiły się w trzech sekcjach: *Tożsamość w wojennej codzienności*, *Zagadnienia narodowościowe w latach 1914–1918* i *Individuelle Zeugnisse und der Krieg in Lodz im Ersten Weltkrieg* (*Wspomnienia osobiste i wojna w Łodzi podczas I wojny światowej*). Podczas nich uczestnicy mogli się zapoznać z wystąpieniami m.in. dra Tomasza Pietrasa z UŁ, (prezentującego rolę i znaczenie Orła Białego jako symbolu narodowego w czasie I wojny światowej), prof. Władysława Stępnika z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu – UMK (który wygłosił referat pt. *Problematyka bałkańska w polskiej myśli niepodległościowej*) czy też dowiedzieć się dzięki drowi Krzysztofowi P. Woźniakowi z UŁ o trudnym losie mniejszości niemieckiej Królestwa Polskiego w latach 1914–1918. Bardzo

silnie została również zaakcentowana tematyka postaw i dziejów mniejszości żydowskiej podczas Wielkiej Wojny – np. w wystąpieniu dr Moniki Polit z Uniwersytetu Warszawskiego – UW, mówiącym o wspomnieniach znanego reportażysty tamtego okresu, Pereca Opoczyńskiego. Ostatnia poranna sekcja panelowa, poświęcona wspomnieniom wojennym, zwłaszcza na gruncie łódzkim, pozwoliła słuchaczom zapoznać się z obrazem dawnej stolicy polskiego włókiennictwa lat I wojny światowej z odmiennej, zagranicznej perspektywy oraz z charakterystyką relacji pomiędzy Polakami, Niemcami i Żydami w Łodzi czasu Wielkiej Wojny. Oprócz wymienionych już prelegentów w przedpołudniowych panelach głos zabrali: prof. Marek Adamczewski z UŁ (referat pt. *Herby samorządowe Polski centralnej 1914/1915–1918*), mgr Aneta Kwiatkowska z Polskiej Akademii Nauk Biblioteki Gdańskiej (*Wielka Wojna na afiszu i plakacie ze zbiorów PAN BG*), prof. Paweł Zajas z Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu (*Muzy na froncie. Niemiecka propaganda kulturowa i polityka kulturalna w czasie Wielkiej Wojny*), dr Magda Żakowska z UŁ (*Obraz Rosji w propagandzie państw centralnych w latach 1914–1918*), dr Iwona Gosik-Kapelińska z UW (*Zmagania z wojenną codziennością przedstawione w „Gałgźce rozmarynu” Zygmunta Nowakowskiego*), dr hab. Urszula Oettingen z UJK (*Cmentarze legionowe z lat I wojny światowej na ziemiach polskich – znaki kulturowej tożsamości*), prof. Grzegorz Mazur z UJ (*Galicja jako teren polskiej i ukraińskiej działalności niepodległościowej przed wybuchem Wielkiej Wojny*), dr Sławomir Maksymowicz z Archiwum Państwowego w Olsztynie (*Prusy Wschodnie jedyną prowincją cesarstwa niemieckiego okupowaną podczas I wojny światowej. Wojenne losy Wschodnioprusaków*), dr hab. Stanisław Czerep z UwB (*Polacy – żołnierze armii rosyjskiej w walce na obszarze Królestwa Polskiego i Prus Wschodnich podczas pierwszej wojny światowej*), prof. Jan Snopko z Uniwersytetu w Białymstoku (*Droga do umiędzynarodowienia sprawy polskiej w latach Wielkiej Wojny*), dr Izabela Olszewska z Uniwersytetu Gdańskiego (*Die Juden im Weltkrieg. Bild Ostjuden in den deutschen jüdischen Presse während des I Weltkrieges*), dr Anna Wołkowicz z UW (*Eide einer Utopie? Zum Briefwechsel der Forde-Kreis-Mitglieder nach dem Ausbruch des Ersten Weltkrieges*), Gerda Nogal (*Individuelles Zeugnis versus Kriegspropaganda. Der Erste Weltkrieg in Edlef Koppens Heeresbericht (1930)*), prof. Arkadiusz Stempin z Wyższej Szkoły Europejskiej im. Józefa Tischnera w Krakowie (*Niemcy w latach 1914–1918 w Polsce: niespełnione nadzieje polskich Żydów*), Andrea Rudolph (*Neo-Slawismus, Weltkriegsgeschehen und problematische Synthesen. Der Lodzer Nahraum in Max Geisslers Grenzlandroman „Die Wacht in Polen” (1916)*), dr Joanna Smereka z UJ (*Tadeusz Rittner – niemiecko-polska twórczość i jej recepcja w prasie*), Marcos Silber (*Jews, Poles, and Germans in Łódź during World War I: Acknowledgement or Negation of Multiple Cultures as Strategies of Hegemony*) i Frank M. Schuster (*Die Konfrontation mit dem Anderen: Łódź, die fremde Stadt und die Herausforderung des Ersten Weltkrieges*).

Popołudniowa część drugiego dnia konferencji była poświęcona zjawiskom życia społecznego i gospodarczego w latach I wojny światowej i archiwaliom, dotyczącym tegoż okresu w regionie łódzkim. Wypełniły ją obrady trzech sekcji: *Życie społeczno-gospodarcze a wojna*, *Archiwa o I wojnie światowej* i *Alltag im Krieg* (*Życie codzienne podczas Wojny*). Panele te obfitowały w interesujące rozprawy naukowe nawiązujące do historii lokalnej, jak np. prof. Jarosława Kity z UŁ pt. *Wojenne doświadczenia ludności zachodniego Mazowsza w latach 1914–1915* czy też mgr Kamila Pluty z APŁ nt. materiałów źródłowych z okresu wyborów do rady miejskiej Łodzi w 1917 roku. Ostatnia z sekcji, poświęcona historii codzienności, umożliwiła prezentację problemów ludzkiej egzystencji w przestrzeni środkowoeuropejskiej lat 1914–1918. W trakcie omawianych sekcji obok wymienionych swe wystąpienia zaprezentowali: dr Tomasz Piekarski z Archiwum Państwowego w Płocku (referat pt. *Spółczesność Mazowsza Północnego wobec działań wojennych w latach I wojny światowej*), dr Andrzej Wróbel z Archiwum Państwowego w Tomaszowie Mazowieckim (*Życie społeczno-polityczne w Tomaszowie Mazowieckim u progu niepodległości – wybrane przykłady*), dr Anna Caban z Archiwum Państwowego w Opolu (*Archiwalne ślady dramatu wojny. Źródła do badań nad życiem codziennym mieszkańców miast Rejencji Opolskiej w zasobie Archiwum Państwowego w Opolu*), dr Joanna Sosnowska z UŁ (*Łódzka Miejskowa Rada Opiekuńcza i jej działania na rzecz dzieci i młodzieży w latach I wojny światowej*), dr Małgorzata Śliż z Akademii Pomorskiej w Słupsku (*Zarodowa hodowla koni na ziemiach polskich w czasie I wojny światowej*), lic. Robert Stasiak z UŁ (*Bełchatów w czasie Wielkiej Wojny*), dr Tomasz Walkiewicz z APŁ (*Polskie formacje wojskowe okresu I wojny św. w materiałach archiwalnych z zasobu Archiwum Państwowego w Łodzi*), mgr Piotr Zawilski z APŁ (*Łódzkie komisje szacunkowe strat wojennych – niedocenione źródło do badań nad I wojną światową w regionie łódzkim*), mgr Bartosz Górecki z APŁ (*Akta instytucji bankowo-finansowych przechowywane w zasobie Archiwum Państwowego w Łodzi jako źródło do dziejów gospodarczych w okresie I wojny światowej*), mgr Wojciech Kowaluk z APŁ (*Straty poniesione przez łódzkie świątynie w okresie I wojny światowej w świetle źródeł przechowywanych w Archiwum Państwowym w Łodzi*), mgr Piotr Niedziela z Narodowego Archiwum Cyfrowego w Warszawie (*Fotografie dotyczące I wojny światowej w zasobie Narodowego Archiwum Cyfrowego*), Manuela-Claire Warscher (*Bauernalltag im Ersted Weltkrieg im Österreichischen Kustenland*), dr Monika Mańczyk-Krygiel z Uniwersytetu we Wrocławiu (*Der Krieg ist doch etwas ganz anderes, als ich gedacht hatte. Die Belagerung der Festung Przemyśl (1914–1915) in weiblicher Erinnerung*), dr Waldemar Grzybowski z UMK (*Alltag unter aussergewöhnlichen Umständen. Das polnische galizische Philologenmilieu im Ersted Weltkrieg und seine Kontakte zur wissenschaftlichen Welt*) i Olga Gleiser (*Alltag am Rande des Abgrunds: Hoffnung auf bessere Zeiten, Nostalgisches Denken und Vorahnung des Kriegs*).

Ostatni dzień konferencji wypełniły obrady dwóch sekcji – *Kriegsbilder* (*Obrazy Wojny*) oraz *Wojenne świadectwa i ich recepcja*. Pierwsza z nich dotyczyła wizerunków i wyobrażeń I wojny światowej obecnych w refleksjach europejskich filozofów, publicystów, pisarzy i niemieckiej prasy, druga – treści relacji prasowych i źródłowych z okresu Wielkiej Wojny a także ich odzwierciedlenia we współczesnej historiografii. Ten ostatni problem omówił dr Krzysztof W. Mucha z UŁ w prelekcji pt. *Obraz pierwszej wojny światowej w gimnazjalnych podręcznikach historii*. W sekcjach wystąpili ponadto: prof. Elżbieta Dzikowska z UŁ (referat pt. *Der ersted Weltkrieg in den Feuillietons von Joseph Roth*), dr Anna Gajdis z Uniwersytetu Wrocławskiego (*Zwischen Kriegsbejahung – verneinung: Ernst Wiechert und Agnes Riegel*), dr Beata Gíblak z Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Nysie (*Kriegsbilder eines Pazifisten. Max Hermann-Neisses Gesellschaftskritik in der Erzählung die Klinkerts*), dr Iwona Kotelnicka z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (*Georg Brandes Presseartikel über die sogenannte polnische Judenfrage im Spiegel der polnischen und deutschen Zeugnisse aus der Zeit des ersten Weltkrieges*), Kurt Hirtler (*Brechts Fatzer-Fragment und der I. Weltkrieg*), Anatol Michałow (*Der Frontsoldat sieht sich selbst und die Feinde – ein Kurzabriss*), dr Jan Sikora z Uniwersytetu w Gdańsku (*Zur Polens Wiedergründung nach dem I. Weltkrieg in der deutschsprachigen Danziger Presse*), dr Paweł Brudek z Muzeum Powstania Warszawskiego w Warszawie („*Tragiczny final Belle Époque*”: *I wojna światowa w Europie Wschodniej w oczach Johna Reeda*), mgr Bernadeta Gurbierz i mgr Aneta Malik z Archiwum Państwowego w Opolu (*Obraz Wielkiej Wojny na łamach głównych periodyków Rejencji Opolskiej*), prof. Witold Jarno z UŁ (*Zniszczenie Kalisza w sierpniu 1914 r. w świetle współczesnych gazet łódzkich*) oraz mgr Grażyna Tyrchan i mgr Marek Szczepaniak z Archiwum Państwowego w Poznaniu (*Wojna światowa z lokalnej perspektywy. Przekaz źródłowy kronik szkolnych z przygranicznych terenów Prowincji Poznańskiej*). Następnie po zakończeniu cyklu wystąpień, we wczesnych godzinach popołudniowych organizatorzy i prowadzący sekcji panelowych wspólnie z gośćmi i uczestnikami dokonali organizacyjnego i merytorycznego podsumowania konferencji.

Międzynarodowa konferencja pt. *Wielka Wojna. W stulecie wybuchu*, odbywająca się w dniach 20–22 listopada 2014 r. w Łodzi, pozwoliła przedstawić wiele odcieni jednego z najbardziej tragicznych okresów XX wieku, jakim była I wojna światowa pod kątem interdyscyplinarnych nauk humanistycznych, umożliwiając szersze poznanie jej aspektów na różnych płaszczyznach, a także z odmiennych perspektyw badawczych.

Maciej Mańkowski
(Uniwersytet Łódzki, Instytut Historii)